

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316: 323.23

DOI 10.21564/2663-5704.53.258167

Клімова Галина Павлівна, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціології та політології, Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: klimova55@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6533-199X

ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

У статті аналізується поняття «політична ідеологія». Розглядаються теоретико-методологічні підходи до визначення сутності цього феномену. Виділено структурні рівні політичної ідеології за критерієм її практичної деталізації та ступенем функціонального зв'язку з політичним процесом. Аналізуються структурні компоненти політичної ідеології: політичні ідеї; політичні гіпотези, концепції, теорії, доктрини; політичні ідеали, цінності, гасла; політичні міфи і політичні утопії; політичні програми. Досліджено моделі розроблення політичної ідеології. Особливу увагу приділено розгляду специфіки функціональної системи політичної ідеології.

Ключові слова: ідеологія, політична ідеологія, політичний процес, політичні цінності, політична культура, політичний ідеал, політичні відносини, функції політичної ідеології.

Постановка проблеми. Політична ідеологія – це складне, неоднозначне соціальне явище, яке постійно перебуває у фокусі уваги вчених і розглядається в різних наукових дискурсах. Проблемна ситуація пов'язана з суперечностями у визначенні поняття та місця політичної ідеології в соціально-політичному просторі [1, с. 126]. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати історичну еволюцію концепту політичної ідеології [2, с. 358–379] та дослідити, у яких формах відбувається його інтеграція в сучасних умовах.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Вивчення проблем політичної ідеології належить до сфери наукових інтересів як українських, так і зарубіжних науковців. Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займаються теоретико-методологічними питаннями політичної ідеології, слід відзначити таких вчених, як В. Андрущенко, Л. Губернський, Н. Дегтярьова, В. Денисенко, Д. Донцов, В. Заблоцький, Ф. Кирилюк, В. Корабльова, В. Лісовий, І. Мигул, М. Михальченко, О. Постол, А. Сухарина та ін. [3–13]. Вагомий внесок у теоретичну розробку проблем політичної ідеології внесли також зарубіжні науковці – Т. Адорно, Т. Бойд, Ю. Габермас, М. Горкгаймер, Д. Йост, П. Кісак, С. Краутхаммер, К. Манхейм, Д. Мартін, Н. Пуланцас, К. Федеріко, М. Фріден, М. Фуко, К. Харрісон та ін. [14–25]. Незважаючи на те, що в науковій літературі знайшло широке відображення розуміння різноманітних проблем політичної ідеології, залишаються дискусійними низка питань, які необхідно постійно осмислювати.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження сутності поняття політичної ідеології в сучасному соціально-філософському дискурсі; розгляд методологічних підходів до аналізу цього феномену; виявлення структурних рівнів і компонентів політичної ідеології, дослідження особливостей її функціональної системи.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі поняття «політична ідеологія» має безліч інтерпретацій. Це суттєво ускладнює його наукове дослідження. Для розкриття сутності цього соціального феномену необхідно насамперед звернутися до аналізу поняття «ідеологія».

Варто зазначити, що поняття «ідеологія» (грец. *ідеа* – прообраз, ідея; *логос* – слово, розум, вчення) ввів Антуан Луї Клод Дестют де Трасі у доповіді «Проект ідеології». У цій доповіді і пізніше в чотиритомному дослідженні «Основи ідеології» дослідник прагнув розробити методологію систематизації ідей видатних мислителів Нового часу (Бекона, Локка, Кондильяка, Гельвеція) і створити загальну «теорію ідей». Він називав ідеологію наукою про ідеї, що формує етичні, політичні, економічні погляди. Ідеї, за де Трасі, генеруються силами, які функціонують у матеріальному середовищі, і щоб зрозуміти прогресивні політичні ідеї, необхідно розібратися в джерелах самих ідей, які виступають у ролі ідеології. Ідеологія ж існує, аби підтвердити певну політичну точку зору, служити інтересам певних людей (спільнот) і виконувати функціональну роль відносно соціальних, економічних, політичних та правових інститутів [26].

Досі єдиного уявлення про ідеологію не існує [27, с. 276]. Разом із тим у науці все ж склався ряд стійких точок зору відносно її сутності. Так, принциповою позицією є безкомпромісне розведення ідеології і науки, заперечення за ідеологією пізнавальних функцій. Ще М. Вебер відносив ідеологію, як

і інші світоглядні й релігійні утворення, до сфери віри, заперечуючи цим навіть постановку питання про її науковість [28].

Слідом за М. Вебером визнаний авторитет у галузі дослідження цього феномену К. Манхейм розглядав будь-яку ідеологію як «неадекватне» відображення дійсності, як сукупність недостовірних уявлень, зумовлених соціально-історичними обставинами, особливостями пізнання дійсності, інтересами суб'єкту пізнання. Одночасно К. Манхейм приділяв значну увагу функціям ідеології, особливо її можливості єднання людей, акумулювання їх політичної енергії [16]. Т. Парсонс трактує ідеологію як систему цінностей певного суспільства, функціональний елемент політичної системи, який визначає основні напрями розвитку соціуму, підтримує існуючий порядок [29]. Р. Пайпс і Л. Браун зводять поняття ідеології до визначення психології окремих соціальних груп і індивідів. Р. Арон, Е. Шілз та У. Матц розглядають ідеологію як регулятор суспільних відносин, а також як релігійно вмотивовану систему – ерзац-релігію, здатну конструювати картину світу, що складається у просторі екзистенційної кризи. Так, згідно з У. Матцом, ідеологія наділяє сенсом дію в межах екзистенції як релігійна сакральна-політична доктрина [30].

За допомогою панівної ідеології, за Л. Альтюссером, забезпечується «гармонія» (іноді не дуже струнка) функціонування репресивного державного апарату та ідеологічних апаратів держави, а також «гармонія» різних ідеологічних апаратів держави. Усі ідеологічні апарати держави, якими б вони не були, ведуть до одного й того самого результату: відтворення виробничих відносин, тобто відносин капіталістичної експлуатації. Л. Альтюссер формулює дві тези про ідеологію: 1) практична діяльність існує лише у формі ідеології і залежить від неї; 2) ідеологія існує тільки в суб'єкті і для суб'єкта. Категорія суб'єкта є конститутивною для будь-якої ідеології, оскільки визначальна функція ідеології – «конституювати» конкретних індивідуумів у суб'єкта. На думку Л. Альтюссера, будь-яка ідеологія функціонує саме в цьому подвійному процесі конституювання [31].

У цілому ідеологія – це одна з форм суспільної свідомості. Вона є теоретично узагальненою системою поглядів і переконань стосовно суспільства, у якій теоретичне та емпіричне знання переплітається з віруваннями і ціннісними орієнтаціями [32, с. 319]. Ідеологія, по суті, є інтелектуальним вираженням діяльності різних класів і соціальних груп, які мають свої концептуальні та моральні системи цінностей.

Ідеологія є функціональною характеристикою суспільної свідомості як елемента політичної культури, що відображає суспільне життя з позиції інтересів певних класів або соціальних груп [33, с. 60–61; 34, с. 20]. Задля захисту їхніх інтересів ідеологія повинна містити розроблену систему програмних

цілей і засобів їх досягнення, що включає в свій зміст економічні, політичні та інші концепції.

Ідеологічна система має сформулювати власну теорію історичного процесу, моральні цінності та ідеали. Проте існування в суспільстві різних класів і соціальних груп, інтереси яких часто не збігаються, припускає ідеологічну боротьбу, яку за допомогою засобів масової інформації, Інтернету, системи освіти веде правляча еліта за упровадження в свідомість народу потрібного їй світогляду і моральних цінностей [35, с. 20–27]. У разі успіху суспільство об'єднується задля реалізації загальних стратегічних національних інтересів, а правляча еліта створює широку соціальну основу для своєї влади. Ідеологічна система є міцною, якщо вона враховує основні інтереси різних класів і соціальних груп суспільства.

Основою ідеологічної системи суспільства є політична ідеологія. Будь-яка ідеологія має політичний характер, але поняття «політична ідеологія» використовується у специфічному сенсі, а саме – для характеристики раціонально-ціннісного мотивування політичної поведінки та світоглядної основи політики.

Політична ідеологія є системою концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відбиває інтереси, світогляд, ідеали, настрої людей, класів, націй, суспільства, політичних партій. Вона покликана розкрити як особливості політичного й ідеологічного процесів, так і їхню взаємодію, взаємовплив у реальному житті [36, с. 446–447]. Тому в межах політичної ідеології ідеологічний процес розкривається з політичного боку, а політичний – з ідеологічного. Наслідком цього стає синтезоване знання про політичний та ідеологічний процеси [37, с. 117].

При цьому слід зазначити, що завдяки ідеології політика набуває низки дуже важливих для здійснення політичної влади якостей:

- діяльність великої маси людей зі скалярної, дифузної, нецілеспрямованої величини перетворюється на величину векторну, спрямовану, унаслідок чого ефективність у реалізації певного завдання або досягнення мети значно підвищується; відбувається об'єднання великої маси людей навколо єдиної мети чи цінності, тобто на раціональній основі;

- політична дія набуває якості послідовності, цілеспрямованості і відповідності не лише потребам суб'єкта політики, а й реальним умовам, у яких відбувається його діяльність;

- у межах ідеології формуються різноманітні засоби політичної комунікації, найважливіші елементи мови політики, діалогу влади та суспільства (загальнозначущі для політичної спільноти поняття, образи, символи тощо) [38, с. 55–56].

Для аналізу ідеології як чинника політичного процесу важливим є розуміння її структури та функцій, адже структурні елементи ідеології мають

різний ступінь впливу на політичний процес. На думку низки українських вчених (М. Михальченка, М. Остапенко, О. Воронянського, Т. Кулішенко, І. Скубій та ін.), політична ідеологія включає такі структурні компоненти: політичні ідеї; політичні гіпотези, концепції, теорії, доктрини; політичні ідеали, цінності, гасла; політичні міфи і політичні утопії; політичні програми.

Політична ідея виступає вихідним моментом теоретичного пізнання змісту політичної ідеології. Вона розуміється як форма відображення політичної дійсності, як наслідок осягнення громадською думкою предмета пізнання – політичного процесу. Політичні ідеї втілюють у життя різного роду політичні інститути, насамперед політичні партії. Політична гіпотеза спонукає шукати можливі та ймовірні причинно-наслідкові зв'язки між політичними явищами, що дозволяє продуктивніше формувати політичні концепції. Політична концепція логічно поєднує політичну ідею чи кілька політичних ідей у систему суджень. Хоча концепція містить глибокі і конкретні знання, вона поступається політичній теорії та політичній доктрині своєю повнотою. Політична теорія є найважливішим системоутворювальним елементом внутрішньої структури політичної ідеології. Правильність чи хибність політичних теорій перевіряється практикою (політичним експериментом, реалізацією цілей, завдань, гасел тощо). Практичні факти підтверджують або відкидають науковість, ефективність політичних теорій, а самі політичні теорії у процесі пізнання і перетворення дійсності стають фактами, якщо адекватно відображують цю дійсність і пропонують конкретні рекомендації її перетворення чи відтворення. Як правило, політичні теорії реалізуються шляхом безпосереднього впливу на політичну діяльність держави, політичних партій, соціальних груп і особистостей або через політичні ідеали і гасла, які знаходять собі місце в комплексному утворенні – політичних програмах. Політична доктрина – це розвинена система ідей, поглядів, концепцій, що виражають сутність та зміст організації політичної влади в державі, функціонування влади, провідні тенденції її розвитку. Кожна держава опрацьовує власну політичну доктрину, у якій розкривається стратегія і тактика політичної діяльності на певний історичний період. Політична доктрина визначає межі політичної влади в суспільстві, характер політичного режиму, основні методи реалізації влади в державі, постулати національної безпеки, а також розкриває зміст політичних та ідеологічних цінностей.

Політичний ідеал спрямовує політичну ідеологію на пошук досконалих форм суспільного життя, оцінює сучасні форми життєустрою з позицій майбутнього. Політичні цінності сприяють формуванню стандартів оцінки кожної політичної дії або вчинку та їх наслідків [39, с. 538–540]. Вони дозволяють виявити, наскільки конкретна дія, певний вчинок відповідають цінностям миру, свободи, суверенітету, плюралізму, відкритості, чесності тощо. Ціннос-

ті впливають на добір та ієрархію політичних пріоритетів. Важливим структурним компонентом політичної ідеології є також політичні гасла. Як керівні ідеї, завдання, вимоги та директиви політичних перетворень вони дозволяють транслювати політичну ідеологію в масову свідомість, активізувати політичну творчість людей. Їх прийняття чи відхилення людьми вказує на дієвість політичної теорії.

Політичним ідеологіям притаманні також політичні міфи і політичні утопії. Політичний міф – це статичний образ, що спирається на вірування і дозволяє впорядковувати, інтерпретувати факти і події, які викликають розбрат, і дозволяє структурувати бачення колективного теперішнього і майбутнього [40, с. 514–516]. Крім того, політичний міф є стійким духовним утворенням із штучно створеного уявлення про реальні соціально-політичні феномени і дії, навмисно або ненавмисно прикрашені різними умоглядними висновками, вигадками, фантазією. Він містить у собі перекручений і містифікований образ конкретної політичної і соціальної ситуації, характеризується наявністю ілюзій (нездійснених надій, мрій) і утопій (нереальних, нездійснених на практиці планів соціальних перетворень). Політична утопія – це сукупність ідей та уявлень, які є продуктом абстрактного мислення. Вони не ґрунтуються на знанні реальних політичних процесів і пропонують принципово нездійсненний за даних умов соціальний проєкт [41, с. 749].

Означені компоненти політичної ідеології в своїй сукупності формують програму політичної діяльності політичних суб'єктів. Вона є пропонованим планом, за яким готові діяти та чи інша партія, політичний блок, уряд, соціальна група, клас, нація, світове співтовариство тощо. У політичній програмі теоретично обґрунтовуються основні позиції суб'єкта політичного процесу в усіх сферах суспільного життя, визначається послідовність його дій, шлях і цілі пропонованих політичних перетворень, їхні засоби, методи діяльності, передбачаються темпи й терміни політичних трансформацій [37, с. 117–120; 42, с. 42–54; 43, с. 26].

Політична ідеологія являє собою духовне утворення, спеціально призначене для цільової та ідейної орієнтації політичної поведінки. Тому необхідно розрізняти такі рівні її функціонування:

- теоретико-концептуальний (елітарний), на якому формулюються головні положення, що розкривають інтереси і ідеали того чи іншого класу, соціальної верстви, нації, держави;

- програмно-політичний (пропагандистський), де соціально-філософські принципи й ідеали переводяться у програми, гасла й вимоги політичної еліти і являють собою ідейну основу для прийняття управлінських рішень та стимулювання політичної поведінки мас. Цей рівень функціонування ідеології безпосередньо пов'язано з діяльністю політичних партій, союзів, об'єднань,

створених для трансляції політичних вимог прибічників цієї ідеології. Враховуючи політичну вагу пов'язаних з ідеологією інститутів влади, її трактують як «конститууючий елемент політики»;

– актуалізований (життєвий), який характеризує ступінь засвоєння громадянами мети та принципів цієї ідеології і характер втілення їх у тих чи інших формах політичної участі. Цей рівень може характеризувати досить широкий спектр варіантів інтеріоризації цієї ідеології: від легкої зміни ідеологічних позицій до сприйняття людьми своїх політичних нахилів як глибинних світоглядних орієнтирів. Ідеології, що мають велике світоглядне значення і здатні впорядкувати у свідомості людей хід історії, визначити принципи їх соціального мислення, є «тотальними» (К. Манхейм) або «парадигматичними» (Н. Пуланзас) [44, с. 13–14; 45, с. 19].

Суб'єкти й носії політичних відносин, що взаємодіють і керуються ідеологічними цінностями, створюють так званий комунікативний простір політики. Безперервний обмін політичними суб'єктами тими чи іншими підходами, оцінками й судженнями про одні й ті самі або різні політичні події, дебати з політичного «порядку денного» та інші аспекти взаємодії держави і громадян сприяють народженню і розпаду ідеологій, новому синтезу ідейних течій, постійному ускладненню мотиваційної сфери політичної поведінки.

Визначають наступні моделі розроблення політичної ідеології. Перша модель – ревіталізація ідеологій, унаслідок якої йде процес звернення до попередніх ідей та відродження їх у реформованому варіанті. Друга модель – модель конденсації ідеологій. Її зміст полягає в тому, що внаслідок своєрідної зміни масової свідомості притаманні їй ознаки трансформуються в ідеологічні форми. Третя модель – інтегративна, у цьому варіанті йде процес синтезу різних ідей та уявлень існуючих ідейно-політичних концепцій. Четверта модель – дивергентна, коли проходить дезінтеграція ідеології, що існує та формується / створюється нова політична ідеологія [46, с. 128]. Слід зауважити, що в реальному політичному процесі моделі генези ідеологій доповнюють одна одну та не зустрічаються в чистій формі, але розуміння цих моделей допомагає при комплексному аналізі попередніх і виникненні нових ідейно-політичних теорій.

Політична ідеологія покликана не тільки поширювати, пропагувати ідеали та цілі, але й досягати цілеспрямованих дій громадян на виконання поставлених нею завдань. Тому реальна «вага» політичної ідеології в соціально-політичному житті суспільства залежить від ступеня її впливу на суспільну свідомість, що здійснюється за допомогою реалізації її основних функцій.

Усвідомлюючи багатогранність проблематики, вчені по-різному підходять до визначення функцій політичної ідеології. Так, зарубіжні дослідники виділяють функції: 1) захисту стабільності цінностей, що інституалізувалися,

формування верстви посередників між владою і громадянами (Т. Парсонс); 2) соціально-символічного конструювання, формалізації і стереотипізації неупорядкованих соціальних дій і чинників за допомогою певних культурних шаблонів (К. Гірц); 3) соціальної орієнтації індивіда, направлення його політичної практики (Л. Альтюссер, П. Бурдьє). Е. Гоулднер підкреслює, що політичній ідеології притаманні такі функції, як проєктивно-мобілізаційна; регулятивна; інтегративна; охоронна тощо. Г. Маркузе, Т. Адорно і Х. Ленк стверджують, що політична ідеологія забезпечує стримування суспільної активності і збереження громадської лояльності до чинної влади.

Українські вчені, підкреслюючи, що функціональна система політичної ідеології включає широке коло функцій, зазначають серед них:

1. Орієнтаційну – виражається в тому, що, включаючи в себе основні уявлення про суспільство, державу, соціальний прогрес, владу, особистість, ідеологія задає систему сенсів і орієнтацій людської діяльності в геополітичному просторі світу.

2. Мобілізаційну – пропонуючи певний суспільний ідеал більш досконалого суспільства, політична ідеологія скоріше виступає в якості безпосередніх мотивів політичної діяльності, ніж сприяє приведенню в активний стан сил, засобів, ресурсів і внутрішніх резервів, спрямованих на досягнення цього ідеалу.

3. Інтеграційну – наділяючи сенсом політичну дію в межах пропонованої фундаментальної картини світу, політична ідеологія задає їй таку значущість, яка за своїми масштабами перевершує будь-який індивідуальний або груповий інтерес. Політична ідеологія, піднімаючись над приватними інтересами, тим самим виступає у світовому ареалі інтегративним фактором.

Амортизаційну – будучи способом інтерпретації політичної дійсності, політична ідеологія сприяє ослабленню соціальної напруженості в ситуації, коли виникає невідповідність між потребами суспільства, держави, соціальної групи, індивіда і реальними можливостями задоволення їх; пропоновані ідеологією ідеали виступають як надихаючі, що дозволяють індивіду чи групі осіб знаходити в собі сили після невдач знову прагнути до активних дій щодо їхньої реалізації.

5. Вираження й захисту інтересів певної соціальної групи – політична ідеологія, як правило, виникає на базі інтересів будь-якої соціальної групи і покликає представляти ці інтереси як загальні на геополітичному просторі світу.

До них часто додають соціально-представницьку, пропагандистську, пізнавальну (когнітивну) функції політичної ідеології; функцію оцінювання, соціально-організаційну функцію тощо [45, с. 20; 47, с. 216].

Висновки. Політична ідеологія, яка є сукупністю переважно систематизованих ідей, поглядів, уявлень тих чи інших соціальних груп, суспільства

у цілому, містить теоретичне (концептуальне) осмислення політичного життя і захищає їхні інтереси й цілі за допомогою політичної влади або впливу на неї. Її роль у суспільстві визначається тим впливом, який вона здійснює на стан суспільної свідомості шляхом реалізації своїх конкретних функцій. Політична ідеологія є конкретно-історичним системним відображенням сутнісних сторін політичної дійсності і виступає формою політичної свідомості і самосвідомості певної спільноти людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологія : енцикл. слов. / В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома та ін. ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
2. Правова і політична культура українського соціуму за умов модернізації політико-правового життя: монографія / О. О. Безрук, Л. М. Герасіна, І. В. Головка та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2016. 560 с.
3. Дегтярьова Н. Історико-філософські трансформації концепту ідеології. *Грані*. 2015. №7. С. 108–113.
4. Денисенко В. Ідеологія як форма раціонально-ірраціонального відображення соціального буття. *Вісник Львівського університету*. Серія «Філософсько-політологічні студії». 2017. Вип. 14. С. 222–224.
5. Донцов Д. Історія розвитку Української державної ідеї / ред. Л. М. Попович ; передм. Р. Б. Харчук. Київ : Знання України, 1991. 48 с.
6. Заблоцький В. П. Лібералізм: ідея, ідеал, ідеологія. Донецьк : Янтра, 2001. 366 с.
7. Кирилюк Ф. М. Філософія політичної ідеології. Київ : ЦУЛ, 2009. 520 с.
8. Корабльова В. М. Соціальні смисли ідеології: монографія. Київ : ВАДЕКС, 2014. 350 с.
9. Андрущенко В., Губернський Л., Михальченко М.. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз Київ : Знання України, 2002. 578 с.
10. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. 352 с.
11. Мигул І. Політичні ідеології: порівняльний аналіз. Київ : Фонд «Українська перспектива», 1997. 52 с.
12. Постол О. Посткласичні ідеологічні трансформації : монографія. Київ : Академія, 2015. 285, [2] с.
13. Сухарина А. Державна та публічна ідеологія: аргументація теоретичного розрізнення. *Політикус*. 2019. №4. С. 4–9.
14. Адорно Т. Проблемы философии морали / пер. с нем. М. Хорькова. Москва : Республика, 2000. 239 с.
15. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму посібник з філософських дисциплін / пер. з нім. М. Д. Култаєва. Київ : ППС-2002, 2006. 282 с.

16. Манхейм К. Идеология и утопия. *Манхейм К. Диагноз нашего времени* / пер. с нем. и англ. М. Левиной и др. Москва : Юрист, 1994. С. 7–276.
17. Фуко М. Археология знания / пер. с фр. М. Б. Раковой, А. Ю. Серебрянниковой ; вступ. ст. А. С. Колесникова. Санкт-Петербург : ИЦ «Гуманитарная Академия», 2004. 416 с.
18. Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология». Москва: Практис, 2007. 208 с.
19. Ball T., Dagger R. Political ideologies and the democratic ideal. 6th ed. New York : Pearson, 2006. xvii, 318 p.
20. Baradat L. P. Political ideologies: their origins and impact. 9th ed. Upper Saddle River, N. J. Prentice-Hall, 2006. xiv, 322 p.
21. Dogmas and dreams : a reader in modern political ideologies / edited by Nancy S. Love. 3rd ed. Washington, DC : CQ Press, 2006. xiv, 742 p.
22. Freedon M. Ideology and political theory. *Journal of Political Ideologies*. 2006. Vol. 11, Issue 1. P. 3–22. DOI: 10.1080/13569310500395834.
23. Harrison K., Boyd T. The role of ideology in politics and society. *Harrison K., Boyd T. Understanding political ideas and movements: a guide for A2 politics students*. Manchester : Manchester University Press, 2003. P. 135–153. DOI: 10.7765/9781526137951.00011.
24. Jost J. T., Federico C. M., Napier J. L. Political Ideology: Its Structure, Functions, and Elective Affinities. *Annual Review of Psychology*. 2009. Vol. 60. P. 307–337. DOI: 10.1146/annurev.psych.60.110707.163600.
25. Martin J. L. What is Ideology? *Sociologia, Problemas e Praticas*. 2015. № 77. P. 9–31. DOI: 10.7458/SPP2015776220.
26. Дестют де Траси А.-Л.-К. Основы идеологии. Идеология в собственном смысле слова / пер. с фр. Д. А. Ланина. Москва : Акад. Проект : Альма Матер, 2013. 333 с.
27. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламент. вид-во, 2011. 808 с.
28. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий. *Вебер М. Избранное. Образ общества* / пер. с нем. Москва : Юрист, 1998. С. 43–73.
29. Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева ; науч. ред. пер. М. С. Ковалева. Москва : Аспект Пресс, 1998. 270 с.
30. Матц У. Идеологии как детерминанта политики в эпоху модерна. *Полис (Политические исследования)*. 1992. № 1/2. С. 130–142.
31. Альтюссер Л. Идеология и идеологические аппараты государства (заметки для исследования) / пер. с фр. С. Б. Рындина. *Неприкосновенный запас*. 2011. № 3 (77). URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html> (дата обращения: 28.01.2022).
32. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2013. 416 с.
33. Клімова Г. П. Феномен політичної культури: теоретико-методологічний дискурс. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: Політологія. 2020. № 2. С. 56–71.

34. Клімова Г. П. Теоретико – методологічний контекст дослідження політичної культури. *Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Політична система України за умов глобальних викликів і локальних проблем» (XXXIV Харківські політологічні читання, 21 квіт. 2021 р., м. Харків)*. Харків : Право, 2021. С. 19–23.
35. Специфіка розвитку сучасного соціально-гуманітарного середовища: кол. моногр. / Березовська-Чміль О. Б., Кучин С. П., Чернишова Т. О. та ін. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2021. 124 с.
36. Теорія політики: підручник / Денисенко В. М., Бліхар В. С., Требін М. П. та ін. Львів : Ліга-Прес, 2015. 668 с.
37. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. Політологія : підручник. Харків : ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2017. 180 с.
38. Демидов А. И. Политический ресурс идеологии. *Вестник Поволжского института управления*. 2012. № 1 (30). С. 54–58.
39. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / О. О. Безрук, В. С. Бліхар, Л. М. Герасіна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.
40. Політологія: навч. енцикл. слов.-довід. для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації / В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін. ; за наук. ред. д-ра політ. наук Хоми Н. М. Львів : Новий Світ – 2000, 2014. 779 с.
41. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.
42. Михальченко Н. И. Политическая идеология как форма общественного сознания. Киев : Наук. думка, 1981. 262 с.
43. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: навч. посіб. Київ : МАУП, 2008. 96 с.
44. Шинковская Н. В. Политическая идеология: учеб. пособие. Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2003. 164 с.
45. Дьоміна О. С. Політична ідеологія як духовний регулятив суспільно-політичного розвитку. *Грані*. 2015. № 12 (1). С. 18–24.
46. Колісниченко А. Політична ідеологія: сутність, функції та чинник міжнародної політики. *Емінак*. 2018. № 4 (2). С. 126–131.
47. Біденко Ю. М. Підходи до розгляду ідеології в західній соціальній думці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Питання політології. 2006. № 737. С. 213–218.

REFERENCES

1. Denysenko, V. M., Uhryn, L. Ya., Khoma, N. M., et al. (2014). *Politolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk* [Political science: encyclopedic dictionary] / za red. d-ra filos. nauk, prof. V. P. Melnyka. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
2. Bezruk, O. O., Herasina, L. M., Holovko, I. V., et al. (2016). *Pravova i politychna kultura ukrainskoho sotsiumu za umov modernizatsii polityko-pravovoho zhyttia* [Legal and political culture of Ukrainian society in terms of modernization of political and legal life]: monohrafiia / za red. M. P. Trebina. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Dehtiarova, N. (2015). Istoryko-filosofski transformatsii kontseptu ideolohii [Historical and philosophical transformations of the concept of ideology]. *Hrani – Faces*, 7, 108–113 [in Ukrainian].
4. Denysenko, V. (2017). Ideolohiia yak forma ratsionalno-irratsionalnoho vidobrazhennia sotsialnoho butia [Ideology as a form of rational-irrational reflection of social life]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filosofsko-politologichni studii – Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies*, 14, 222–224 [in Ukrainian].
5. Dontsov, D. (1991). *Istoriia rozvytku Ukrainskoi derzhavnoi idei* [History of the development of the Ukrainian state idea] / red. L. M. Popovych; peredm. R. B. Kharchuk. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
6. Zablotskyi, V. P. (2001). *Liberalizm: ideia, ideal, ideolohiia* [Liberalism: idea, ideal, ideology]. Donetsk: Yantra [in Ukrainian].
7. Kyryliuk, F. M. (2009). *Filosofii politychnoi ideolohii* [Philosophy of political ideology]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
8. Korablova, V. M. (2014). *Sotsialni smysly ideolohii* [Social meanings of ideology]: monohrafiia. Kyiv: VADEKS [in Ukrainian].
9. Andrushchenko, V., Hubernskyi, L., & Mykhalchenko, M. (2002). *Kultura. Ideolohiia. Osobystist: Metodoloho-svitohliadnyi analiz* [Culture. Ideology. Personality: Methodological and ideological analysis]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
10. Lisovyi, V. (1997). *Kultura – ideolohiia – polityka* [Culture – ideology – politics]. Kyiv: Vydavnytstvo im. Oleny Telihy [in Ukrainian].
11. Myhul, I. (1997). *Politychni ideolohii: porivnialnyi analiz* [Political ideologies: a comparative analysis]. Kyiv: Fond «Ukrainska perspektyva» [in Ukrainian].
12. Postol, O. (2015). *Postklasychni ideolohichni transformatsii* [Postclassical ideological transformations]: monohrafiia. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
13. Sukharyna, A. (2019). Derzhavna ta publiczna ideolohiia: arhumentatsiia teoretychnoho rozriznennia [State and public ideology: argumentation of theoretical distinction]. *Politykus – Politikus*, 4, 4–9 [in Ukrainian].
14. Adorno, T. (2000). *Problemy filosofii morali* [Problems of moral philosophy] / per. s nem. M. Hor'kova. Moskva: Respublika [in Russian].
15. Horkhaimer, M. (2006). *Krytyka instrumentalnoho rozumu posibnyk z filosofskykh dystsyplin* [Critique of the Instrumental Mind Handbook of Philosophical Disciplines] / per. z nim. M. D. Kul'taieva. Kyiv: PPS-2002 [in Ukrainian].
16. Manhejm, K. (1994). Ideologija i utopija [Ideology and utopia]. *Manhejm, K. Diagnostyka nashego vremeni* [Diagnosis of our time], Pp. 7–276 / per. s nem. i angl. M. Levinoj i dr. Moskva: Jurist# [in Russian].
17. Fuko, M. (2004). *Arheologija znaniia* [Archeology of knowledge] / Per. s fr. M. B. Rakovoj, A. Ju. Serebrjannikovoj; vstup. st. A. S. Kolesnikova. Sankt-Peterburg: IC «Gumanitarnaja Akademiia» [in Russian].
18. Habermas, Ju. (2007). *Tehnika i nauka kak «ideologija»* [Technics and science as «ideology»]. Moskva: Praksis [in Russian].
19. Ball, T., & Dagger, R. (2006). *Political ideologies and the democratic ideal*. 6th ed. New York: Pearson.

20. Baradat, L. P. (2006). *Political ideologies: their origins and impact*. 9th ed. Upper Saddle River, N. J.: Prentice-Hall.
21. Love, N. S. (Ed.) (2006). *Dogmas and dreams: a reader in modern political ideologies*. 3rd ed. Washington, DC: CQ Press.
22. Freeden, M. (2006). Ideology and political theory. *Journal of Political Ideologies*, 11 (1), 3–22. DOI: 10.1080/13569310500395834.
23. Harrison, K., & Boyd, T. (2003). The role of ideology in politics and society. *Harrison K., & Boyd T. Understanding political ideas and movements: a guide for A2 politics students*, Pp. 135–153. Manchester: Manchester University Press. DOI: 10.7765/9781526137951.00011.
24. Jost, J. T., Federico C. M., & Napier, J. L. (2009). Political Ideology: Its Structure, Functions, and Elective Affinities. *Annual Review of Psychology*, 60, 307–337. DOI: 10.1146/annurev.psych.60.110707.163600
25. Martin, J. L. (2015). What is Ideology? *Sociologia, Problemas e Praticas*, 77, 9–31. DOI: 10.7458/SPP2015776220.
26. Destjut de Trasi, A.-L.-K. (2013). *Osnovy ideologii. Ideologija v sobstvennom smysle slova* [Fundamentals of ideology. Ideology in the proper sense of the word] / per. s fr. D. A. Lanina. Moskva : Akad. Proekt : Al'ma Mater [in Russian].
27. Levenets, Yu., & Shapoval, Yu. (Eds.) (2011). *Politychna entsyklopediia* [Political encyclopedia]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
28. Veber, M. (1998). Hozhajstvennaja jetika mirovyh religij [Economic ethics of world religions]. *Veber M. Izbrannoe. Obraz obshhestva* [Favorites. The image of society], Pp. 43–73 / per. s nem. Moskva: Jurist [in Russian].
29. Parsons, T. (1998). *Sistema sovremennyh obshhestv* [The system of modern societies] / Per. s angl. L. A. Sedova i A. D. Kovaleva; Nauch. red. per. M. S. Kovaleva. Moskva: Aspekt Press [in Russian].
30. Matc, U. (1992). Ideologii kak determinanta politiki v jepohu moderna [Ideology as a determinant of politics in the era of modernity]. *Polis (Politicheskije issledovanija) – Polis (Political Studies)*, 1–2, 130–142 [in Russian].
31. Al'tjusser, L. (2011). Ideologija i ideologicheskie apparaty gosudarstva (zametki dlja issledovanija) [Ideology and ideological apparatuses of the state (notes for research)] / per. s fr. S. B. Ryndina. *Neprikosnovennyj zapas – Emergency ration*, 3 (77). Retrieved from <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html> [in Russian].
32. Trebin, M. P. (Ed.) (2013). *Politolohiia: pidruchnyk* [Political Science: a textbook] / M. P. Trebin, L. M. Herasina, I. O. Polishchuk ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
33. Klimova, H. P. (2020). Fenomen politychnoi kultury: teoretyko-metodolohychnyi dyskurs [The phenomenon of political culture: theoretical and methodological discourse]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Politolohiia – Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Political Science*, 2, 56–71 [in Ukrainian].
34. Klimova, H. P. (2021). Teoretyko-metodolohychnyi kontekst doslidzhennia politychnoi kultury [Theoretical and methodological context of the study of political culture]. *Vseukrainska naukovo-teoretychna konferentsiia «Politychna systema Ukrainy za umov*

- hlobalnykh vyklykiv i lokalnykh problem» (XXXIV Kharkivski politolohichni chytannia, 21 kvitnia 2021 r., m. Kharkiv) – All-Ukrainian scientific-theoretical conference «Political system of Ukraine in the context of global challenges and local problems» (XXXIV Kharkiv Political Science Readings, April 21, 2021, Kharkiv), Pp. 19–23. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].*
35. Berezovska-Chmil, O. B., Kuchyn, S. P., & Chernyshova, T. O., et al. (2021). *Spetsyfika rozvytku suchasnoho sotsialno-humanitarnoho seredovyshcha* [The specifics of the development of the modern social and humanitarian environment]: kol. monohr. Kharkiv: SH NTM «Novyi kurs» [in Ukrainian].
  36. Denisenko, V. M., Blikhar, V. S., Trebin, M. P., et al. (2015). *Teoriia polityky: pidruchnyk* [Politics theory: a textbook]. Lviv: Liha-Pres [in Ukrainian].
  37. Voronianskyi, O. V., Kulishenko, T. Yu., & Skubii, I. V. (2017). *Politolohiia: pidruchnyk* [Political Science: a textbook]. Kharkiv: KhNTUSH imeni Petra Vasylenka [in Ukrainian].
  38. Demidov, A. I. (2012). Politicheskij resurs ideologii [Political resource of ideology]. *Vestnik Povolzhskogo instituta upravlenija – Bulletin of the Volga Institute of Management, 1* (30), 54–58 [in Russian].
  39. Bezruk, O. O., Blikhar, V. S., & Herasina, L. M., et al. (2019). *Polityko-pravova mentalnist ukraïnskoho sotsiumu v umovakh yevropeiskoi intehtratsii* [Political and legal mentality of Ukrainian society in the context of European integration]: monohrafiia / za red. M. P. Trebina. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
  40. Denysenko, V. M., Sorba, O. M., & Uhryn, L. Ya., et al. (2014). *Politolohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk dovidnyk dla studentiv VNZ I–IV rivniv akredytatsii* [Political Science: Educational Encyclopedic Dictionary Handbook for University Students of I–IV Levels of Accreditation]/ Za nauk. red. d-ra polit. n. Khomy N. M. Lviv: Novyi Svit – 2000 [in Ukrainian].
  41. Herasina, L. M., Pohribna, V. L., & Polishchuk, I. O., et al. (2015). *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk* [Political science encyclopedic dictionary] / za red. M. P. Trebina. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
  42. Mihal'chenko, N. I. (1981). *Politicheskaja ideologija kak forma obshhestvennogo soznaniia* [Political ideology as a form of social consciousness]. Kiev: Naukova dumka [in Russian].
  43. Ostapenko, M. A. (2008). *Politychna kultura suspilstva* [Political culture of society]: navch. posibnyk. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
  44. Shinkovskaja, N. V. (2003). *Politicheskaja ideologija* [Political ideology]: uchebnoe posobie. Vladivostok: Izd-vo VGUJeS [in Russian].
  45. Domina, O. S. (2015). Politychna ideolohiia yak dukhovnyi rehuliatyv suspilno-politychnoho rozvytku [Political ideology as a spiritual regulation of socio-political development]. *Hrani – Faces, 12* (1), 18–24 [in Ukrainian].
  46. Kolisnychenko, A. (2018). Politychna ideolohiia: sutnist, funktsii ta chynnyk mizhnarodnoi polityky [Political ideology: the essence, functions and factors of international politics]. *Eminak – Eminak, 4* (2), 126–131 [in Ukrainian].

47. Bidenko, Yu.M. (2006). Pidkhody do rozghliadu ideolohii v zakhidnii sotsialnii dumtsi [Approaches to the consideration of ideology in Western social thought]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser. Pytannia politolohii – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Ser. Questions of political science*, 737, 213–218 [in Ukrainian].

Климова Галина Павловна, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Харьков, Украина

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ИДЕОЛОГИЯ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ

В статье анализируется понятие «политическая идеология». Рассматриваются теоретико-методологические подходы к определению сущности данного феномена. Выделены структурные уровни политической идеологии по критерию ее практической детализации и степени функциональной связи с политическим процессом. Анализируются структурные составляющие политической идеологии: политические идеи; политические гипотезы, концепции, теории, доктрины; политические идеалы, ценности, лозунги; политические мифы и политические утопии; политические программы. Исследованы модели разработки политической идеологии. Особое внимание уделено рассмотрению специфики функциональной системы политической идеологии.

Ключевые слова: политическая идеология, политический процесс, политические ценности, политическая культура, политический идеал, политические отношения, функции политической идеологии.

Klimova Galina Pavlovna, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology and Political Science, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

POLITICAL IDEOLOGY: SOCIO-PHILOSOPHICAL CONCEPTUALIZATION

The aim of the article is to study the essence of the concept of political ideology in modern socio-philosophical discourse; consideration of methodological approaches to the analysis of this phenomenon; identification of structural levels and components of political ideology; study of the features of its functional system. Political ideology is a system of conceptually designed ideas, ideas and views on political life, which reflects the interests, worldview, ideals, moods of people, classes, nations, society, political parties. Political ideology includes the following structural components: political ideas; political hypotheses, concepts, theories, doctrines; political ideals, values, slogans; political myths and political

utopias; political programs. The functional system of political ideology includes a wide range of functions, including the following: orientation, mobilization, integration, depreciation, the function of expressing and protecting the interests of a particular social group.

Keywords: *ideology, political ideology, political process, political values, political culture, political ideal, political relations, functions of political ideology.*

